

Piotr Bajko
(Białowieża)

Rozkwit cerkiewnego szkolnictwa elementarnego w latach 80. i 90. XIX wieku na terenie obecnego województwa białostockiego

Szkolnictwo prowadzone przez duchowieństwo prawosławne ma bogatą i długą historię. Sięga ono czasów organizowania Cerkwi na Rusi. Z latopisów wiemy, że pierwsze szkoły były zakładane przy cerkwiach, a pierwszymi nauczycielami byli duchowni. Pierwsze zaś podręczniki to słowiańskie Pismo Święte i księgi liturgiczne.

Przypuszczalnie pierwszą szkołę cerkiewną założył św. Włodzimierz za radą metropolity Michała. Latopisiec przekazał nam: „... i tako Włodimir powiele sobrat´ dietiej znatnych, srednich i ubogich, razdawaja po cerkwam swiaszczennikom s pricztom w nauczenije kniżnoje. Preźdie bo, nie wieduszczije zakona, nie słychali słowieś kniżnych”. Z latopisnych przekazów wiemy, że również Jarosław położył zasługi w krzewieniu oświaty wśród poddanych. Przy zbudowanej cerkwi św. Zofii założył on szkołę obliczoną na 300 osób i — zgodnie ze słowami latopisca — „ny cerkwi stawiszcze po gradom i po miestom, postawlaja popy i daja im ot imieni swojego urok, wielja im ucziti ljudi”. W 1086 r. przy monasterze Andrejewskim została założona szkoła dla 300 dziewcząt, gdzie uczyły się one m.in. pisania, rzemiosł i szycia.

Pomyślnie rozwijające się szkolnictwo cerkiewne z czasem zaczęło podupadać. Zmniejszyła się liczba szkół, zmniejszyło się również zainteresowanie nauczaniem domowym. Tę niekorzystną sytuację rozpatrywał Sobór, jaki się odbył w Moskwie w 1551 r. Postanowiono na nim: „w carstwujuusz-

czem gradie Moskwie i po wsiem gradom (i na posadie, i po wołostiem, i po pogostom), protopopom i starszym swiaszczennikom, i so wsiemi swiaszczenniki i diakony, kijzdo w swoim gorodie, izbrati dobrych swiaszczennikow i diakonow, dziakow żenatych i błagocześciwych, imuszczich strach Bożij, moguszczich i iniech polzowati, i gramotie, i czesti, i pisati gorazdy, u tiech swiaszczennikow, i u diakonow, i u diakow ucziniti w domach uczi-liszcza, czto by swiaszczennicy i diakony, i wsie prawosławnyje christianie w kojemzdo gradie predawali im dietiej swoich w nauczaniye gramotier i na-uczenije kniżnago piśma i cerkiewnego pienija, psaltnogo i cztienija ana-łojnago, i tie by swiaszczenniki i diakony, diaki izbrannyje, ucziili swoich uczenikow strachu Bożiju, i gramotie, i pisati, pieti, i czesti so wsiakim du-chownym nakazanijem, nainacze że wsiego uczenikow by swoich bieregli i chranili wo wsiakoj czistocie i bluli by ich ot wsiakago rastlenija”.

Postanowienie powyższe zostało rozesłane po parafiach w całej Rosji. Szkoły cerkiewne zaczęły się odradzać, lecz ten okres nie trwał długo. Niekorzystne wydarzenia w Rosji zepchnęły szkolnictwo na margines. Upadek szkół zbiegł się z początkiem epoki Piotra I. Funkcjonowanie prawa pańszczyźnianego stanowiło dla duchowieństwa poważną przeszkodę w prowadzeniu działalności oświeceniowej. Po jego zniesieniu kaganiec oświaty znów zapłonął jasnym światłem, choć nie na długo. Duchowieństwo zabrało się do organizowania szkół z dużą energią. W 1863 r. w całym imperium rosyjskim istniało już 21 420 szkół cerkiewno-parafialnych, z 413 524 dziećmi pobierającymi w nich naukę.

Niestety, warunki do działalności oświeceniowej w owym czasie były nadto niesprzyjające. Samo duchowieństwo w przeważającej części cierpiało zwykłą biedę. Obarczone rodzinami, nie miało czasu na zajęcie się sprawami parafii i prowadzenie gospodarstwa domowego, na dodatek znajdowało się w dużej zależności od władz świeckich, ograniczających zakres działania. Nieoświeceni, cierpiący biedę chłopci, odnosili się zazwyczaj do kształcenia swoich dzieci z zupełną obojętnością. Do tego należy jeszcze dodać brak odpowiednich pomieszczeń dla szkół, środków na ich prowadzenie, pomocy szkolnych i podręczników, przepisów prawnych określających zakres i sposób prowadzenia szkół oraz wszelkiej pomocy. Nic więc dziwnego, że początkowy zapal duchowych dość szybko przygasł. Nauczanie, prowadzone we własnych domach, prezbiteriach, stróżówkach cerkiewnych czy w ciemnych i ciasnych izbach chłopskich, w dodatku za własne środki, nie mogło dawać duchowieństwu satysfakcji, ani też nie przynosiło pożądanych rezultatów. Brak pomocy od władz cerkiewnych przyczyniał się do stopniowego likwidowania rachitycznych szkółek. Ustępowały one miejsca szkołom ziemskim i rządowym, dysponującymi z reguły odpowiednimi środkami do ich prowadzenia. Z ponad 20 tys. szkół cerkiewnych w 1863 r., w dwadzieścia lat później ostało się tylko 4 348.

Początki szkolnictwa cerkiewnego na terenie obecnego województwa białostockiego przypadają dopiero na drugą połowę XIX wieku. Jego pionierami byli księża Grzegorz i Flor Sosnowscy z parafii w Puchłach. Oni to otworzyli parę szkół cerkiewno-parafialnych i szkół gramoty (oświaty), które były jednocześnie pierwszymi szkołami tego typu na terenie całej ówczesnej diecezji litewskiej (w jej skład wchodziła Białostoczczyzna). Szkoły te powstały w Puchłach (1858 r.), Socach (1858 r.), Dawidowiczach (1868 r.). Niestety, ich funkcjonowanie było obarczone tymi samymi trudnościami, co i w innych regionach ówczesnego imperium rosyjskiego.

Nowy zastrzyk energii w zakładaniu szkół cerkiewnych otrzymało duchowieństwo prawosławne, po usilnych staraniach wielu jego przedstawicieli, dopiero w 1884 r., kiedy to zostały zatwierdzone (13 czerwca) „Przepisy o szkołach cerkiewno-parafialnych”, ułatwiające zakładanie i prowadzenie tychże placówek oświatowych. Jak grzyby po deszczu zaczęły pojawiać się nowe szkoły, w tym nadzwyczaj obficie na terenie województwa białostockiego. 4 maja 1891 r. zostały zatwierdzone przepisy o szkołach gramoty.

W zasadzie działały dwa rodzaje szkół, t.j. cerkiewno-parafialne i gramoty, z tym, że często się zdarzało, że te ostatnie były zamieniane na te pierwsze. Rzadziej działo się odwrotnie.

Istniały dwa typy szkół cerkiewno-parafialnych: jednoklasowe (2-letnie) i dwuklasowe (4-letnie). W jednoklasowych nauczano religii, śpiewu cerkiewnego, czytania, pisania i początków arytmetyki; w dwuklasowych, oprócz wymienionych przedmiotów, także dziejów Cerkwi prawosławnej i ojczyzny. W początku XX w. naukę w szkołach jednoklasowych wydłużono do trzech lat, zaś w dwuklasowych do pięciu.

W szkołach gramoty nauczano krótkiej historii Starego i Nowego Testamentu, krótkiego katechizmu, śpiewu cerkiewnego ze słuchu, czytania ksiąg cerkiewnosłowiańskich i rosyjskich, pisania i początków rachowania.

W końcu roku szkolnego 1886/87 w diecezji litewskiej działało 146 szkół cerkiewno-parafialnych i 646 szkół gramoty, z czego na terenie obecnego woj. białostockiego odpowiednio 39 i 95. Uczyło się w tych szkołach ponad 15,5 tys. dzieci, z czego na terenie woj. białostockiego około 3,2 tys. Zdecydowana większość uczniów i uczennic była wyznania prawosławnego, niemniej do szkół tych uczęszczali w nieznaczej ilości również katolicy, staroobrzędowcy, luteranie, Żydzi, a nawet mahometanie. Uczniowie rekrutowali się głównie z warstwy chłopskiej, w pojedynczych przypadkach z warstwy mieszczan i niższych grup wojskowych. Ich wiek oscylował w przedziale od 7 do 12-13 lat.

Niewiele ze wspomnianych szkół posiadało własne budynki. Większość mieściła się w wynajmowanych domach, zamieszkiwanych przez właścicieli i ich rodziny. Część ulokowała się w pomieszczeniach zajmowanych przez kler parafialny, służbę cerkiewną, stróżówkach, domach wspólnoty

gminnej i innych obiektach. Budynki te w większości były niewygodne do nauczania, ciasne i ciemne. W niektórych wsiach parafianie podejmowali decyzje o budowie nowych budynków, przeznaczonych na potrzeby szkoły.

W podobnych warunkach funkcjonowały szkoły gramoty. Przeważnie mieściły się one w chłopskich izbach, udostępnianych kolejno przez rodziców uczących się dzieci. Były to zatem szkoły ruchome, wędrujące.

Obydwa rodzaje szkół cierpiały często na niedostatek najniezbędniejszych przyborów i pomocy szkolnych. Braki były proporcjonalne do stopnia zażyłości (a raczej biedności) wsi.

Rok szkolny w szkole cerkiewno-parafialnej trwał przeciętnie od 4 do 6 miesięcy, w szkole gramoty — od 2 do 6 miesięcy. Nierzadkie były wypadki zamykania szkół na krótszy lub dłuższy okres w związku z wystąpieniem epidemii którejś z chorób zakaźnych, np. ospy, szkarlatyny, dyfterytu.

Nauczaniem w szkołach cerkiewno-parafialnych zajmował się zazwyczaj kler parafialny oraz sami proboszczowie (korzystający czasem z pomocy żon oraz dzieci pobierających naukę w seminariach czy gimnazjach), psalmiści z synami, chłopci posiadający ukończoną szkołę ludową (rządziej powiatową) oraz niżsi rangą wojskowi (rezerwiści lub w stanie spoczynku). Nauka religii należała w zasadzie do duchownych, czasem diaków ewentualnie psalmistów. Z kolei śpiew cerkiewny był domeną psalmistów, rządziej księży.

Podobną kadrę nauczycielską spotykano w szkołach gramoty. Nauczaniem religii zajmowali się proboszczowie i psalmiści, rządziej diaczkowie. Pozostałych przedmiotów nauczali dzieci duchownych — uczące się lub mające już ukończoną szkołę powszechną lub nauczycielską, chłopci — po ukończeniu szkół ludowych, wyjątkowo nauczycielskich czy gimnazjum, niżsi rangą wojskowi, urzędnicy i pisarze gminni.

Przeciętna płaca nauczyciela w szkole cerkiewno-parafialnej wynosiła 30-50 rubli za rok szkolny. Ponadto niektórzy nauczyciele korzystali z bezpłatnego wyżywienia i zakwaterowania, udzielanych im przez rodziców uczniów, lub otrzymywali określone porcje żyta i kartofli. Czasem wszystkie trzy świadczenia były traktowane łącznie. Duchowni nauczający w szkołach cerkiewnych nie otrzymywali z tego tytułu żadnej zapłaty, nierzadko jeszcze dokładali nauczycielom pewne sumy z własnych zasobów pieniężnych, szczególnie w przypadkach skrajnej biedy występującej wśród parafian. W rzadkich przypadkach wynagrodzenie za nauczanie otrzymywali psalmiści.

Przeciętne wynagrodzenie nauczyciela w szkołach gramoty wynosiło 10 do 20 rubli za cały rok szkolny. Większość zatrudnianych nauczycieli korzystała także z bezpłatnego zakwaterowania i wyżywienia u chłopów lub ekwiwalentu zbożowego, a czasem z jednego i drugiego łącznie. Podobnie jak w szkołach cerkiewno-parafialnych, duchowni nie otrzymywali za nauczanie żadnego wynagrodzenia.

W obu rodzajach szkół rodzice uczących się wnosili opłaty miesięczne (30-50 kopiejek) lub za cały rok szkolny. Były one obliczane od liczby uczących się w rodzinie lub ogólnie od rodziny, bez względu na liczbę uczniów.

Szkoły cerkiewne znajdowały się pod stałą opieką nadzorców szkolnych, którzy starali się przede wszystkim wpływać na polepszenie procesu i warunków nauczania, udzielając praktycznych rad i wskazówek nauczycielom, namawiając chłopów do współdziałania w otwieraniu i budowie nowych szkół oraz dbałości o już istniejące. Byli w stałym kontakcie z władzami gminnymi. Informowali powstałą w 1886 r. Litewską Diecezjalną Radę Szkolną o potrzebach poszczególnych szkół. Rozdzielali i rozsyłali książki otrzymywane ze składu diecezjalno-szkolnego. Podczas wizytowania szkół niektórzy z nich rozdawali najlepszym uczniom zakupione za własne pieniądze broszury o treści religijno-moralnej¹.

Niżej dokonano przeglądu obu rodzajów szkół funkcjonujących w ostatnim 20-leciu XIX w. w granicach obecnego woj. białostockiego². Ów wykaz nie jest najpewniej kompletny, gdyż dla niektórych szkół nie udało mi się ustalić chociażby przybliżonego roku otwarcia. Mogły one działać już w końcu XIX w., jak też dopiero od początku XX w.

Przyjęty został układ wsi według kolejności alfabetycznej. Zastosowano następujące skróty:

cerk.-paraf. — cerkiewno-parafialna

chł. — chłopiec

2 kl. — dwuklasowa

dziew. — dziewczyna

gram. — gramoty

1 kl. — jednoklasowa

o. — ojciec (duchowny)

par. — parafia

r. szk. — rok szkolny

szk. — szkoła

¹ Opracowano na podstawie: 1) *Carkouna-prychodskija szkoły* [w:], *Bielaruskaja sawieckaja encykłapiedija*, Minsk 1974, t. 11, s. 94; 2) *Cerkowno-prichodskija szkoły w Rossii*, „Litowskija Jeparchialnyja Wiedomosti” (dalej: LEV), 1885, nr 3, s. 23-25; 3) *Prawila o školach gramoty*, LEV, 1891, nr 21, s. 166-167; 4) *Pribawlenija k Cerkownym Wiedomostiam*, 1904, nr 46, s. 1845; 5) *Szkoły gramoty i ich nowoje naznaczenije w narodnom obrazowanii*, LEV, 1891, nr 23, s. 183-185.

² Za podstawę tej części opracowania posłużyły mi następujące publikacje: 1) *Cerkowno-prichodskija szkoły i szkoły gramoty zakriwszijasja w 1886-87 godu*, LEV, 1887, nr 45, s. 400-403; 2) *Izwleczenije iz otczota Litowskago jeparchialnogo uczi-liszcznago sowieta o cerkowno-prichodskich školach i školach gramotnosti po ap-rielle 1885 goda*, LEV, 1885, nr 18-19, s. 182-186; 3) *Otczot Wilenskago prawoslaw-nogo Swiato-Duchowskago bratstwa za XXII (1886-87-j) god*, LEV, 1887, nr 39, s. 329-335; 4) *Swiedienija o cerkowno-prichodskich i domasznych školach gramotnosti, dejstwujuszczich s osieni 1884*, LEV, 1885, nr 3, s. 22; 5) *Swiedienija o cer-*

Ancuty (par. puchłowska) — Szk. gram. Otwarta w listopadzie 1883 r. Mieściła się w wynajętym, osobnym budynku chłopskim. W r. szk. 1884/85 uczyło się 15 dzieci, w 1885/86 — 12 chł. i 2 dziew., w 1886/87 — 10 chł. i 1 dziew. Nauczyciel — Cyryl Sylwestruk³.

Andryjanki (par. andryjańska) — 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 26 sierpnia 1884 r. Mieściła się początkowo w domu przeznaczonym dla szk. ludowej, później przeniosła się do własnego budynku wymagającego remontu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 18 dzieci, w 1885/86 — 21 chł., w 1886/87 — 28 chł. i 1 dziew. Nauczyciele — kler parafialny i syn psalmisty Anatol Karnatowski, mający ukończoną szk. ludową w Bielsku; następnie jego obowiązki przejął miejscowy chłop⁴.

Augustowo (par. bielska troicka) — Szk. cerk.-paraf. Działała już w 1891 r. W 1906 r. uczyło się 62 chł. i 27 dziew.⁵

Babia Góra (par. cichowolska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w listopadzie 1886 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 13 chł.⁶

Baciki Średnie (par. siemiatycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 8 chł. i 2 dziew., w 1906 r. — 16 chł. i 5 dziew. Nauczyciel — szeregowiec rezerwy Mikołaj Pradźko, uczeń szk. pułkowej⁷.

Baciuty (par. topilecka) — Ruchoma szk. gram., następnie zamieniona na szk. cerk.-paraf. Otwarta 3 lutego 1884 r. Uczniów w 1884 r. — 22 chł., w r. szk. 1885/86 — 24 chł., w 1886/87 — 21 chł., w 1906 r. — 24 chł. i 24 dziew. Nauczyciel — podoficer rezerwy Arystarch Britikow, ukończył szk. ludową, w pułkowej cerkwi służył jako pryczetnik⁸.

Białystok (par. białostocka) — Szk. gramoty. Otwarta w listopadzie 1885 r. Mieściła się w ciasnym, prywatnym domu mieszczanina, który był jednocześnie nauczycielem (posiadał wykształcenie domowe). W r. szk. 1885/86 uczyło się 7 chł. i 1 dziew., w 1886/87 — 10 chł.⁹

Bielsk Podlaski — Dwie szk. cerk.-paraf. W 1888 r. otwarto szk. dla chł., w dwa lata później dla dziew. Inicjatorem ich powstania był kapelan suzdal-

kowno-prichodskich i domasznych szkołach gramotnosti, dejstwujuuszczich w nastojaszczem 1884/85 uczebnom godu, LEV, 1885, nr 5, s. 38-40, nr 14, s. 136-137, nr 18-19, s. 186-188, nr 21, s. 208-210, nr 25, s. 250-251; 6) *Wiedomost' o cerkovno-prichodskich szkołach Litovskoj jeparchii za 1886-87 ucz. god*, LEV, 1887, nr 41, s. 354-358, nr 42, s. 362-364, nr 43, s. 372-382; 7) *Wiedomost' o domasznych szkołach gramoty Litovskoj jeparchii za 1886-87 god*, LEV, 1887, nr 44, s. 389-394.

³ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

⁴ LEV, 1885, nr 18-19, s. 186; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 363.

⁵ G. Sosna, D. Fionik, *Dzieje Cerkwi w Bielsku Podlaskim*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” (dalej: BZH), 1997, nr 7, s. 138.

⁶ LEV, 1887, nr 44, s. 392.

⁷ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; BZH, 1997, nr 7, s. 148.

⁸ LEV, 1885, nr 3, s. 22; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, 390.

⁹ LEV, 1886, nr 4, s. 427; 1887, nr 44, s. 390.

skiego garnizonu wojskowego o. Bazyli Jastrebow. W 1891 r. wzniesiono nowy budynek szkolny. W pierwszym roku jego funkcjonowania naukę pobierało ponad 150 chł. i dziew. Oprócz uczniów wyznania prawosławnego, do szkół uczęszczały również dzieci z rodzin katolickich i żydowskich. Nauczanie prowadziła córka proboszcza cerkwi, Zofia Taranowicz¹⁰.

Bielki (par. kościańska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1880 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 11 chł., w 1885/86 — 8 dzieci. W r. szk. 1886/87 czasowo zamknięta ze względu na epidemię ospy. Nauczyciel — chłop Charyton Fiedoruk¹¹.

Bielki (par. puchłowska) — Początkowo szk. gram., później 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 30 października 1884 r. Mieściła się w domu zbudowanym na gruntach wspólnoty chłopskiej, ze środków diecezjalnej rady szkolnej i samych chłopów (nowy budynek poświęcono 22 października 1887 r.). W r. szk. 1884/85 uczyło się 24 chł. i 8 dziew., w 1885/86 — 30 chł. i 12 dziew., w 1886/87 — 35 chł. i 12 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop Andrzej Pietrow¹².

Boratyniec Lacki (par. siemiatycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 22 dzieci. Nauczyciel — chłop Osip Dmitruk, mający ukończoną szk. ludową w Siemiatyczach¹³.

Boratyniec Ruski (par. siemiatycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 11 chł. i 3 dziew., w 1886/87 — 11 chł. i 4 dziew. Nauczyciel — chłop z ukończoną szk. ludową¹⁴.

Boratynszczyzna (par. samogródzka) — Szk. gram. W 1892 r. uczyło się 22 dzieci. Nauczyciel — Aleksy Pac z Knyszewicz¹⁵.

Borysówka (par. łośnińska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w listopadzie 1886 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 17 chł. i 4 dziew.¹⁶

Bujaki (par. drohiczyńska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 14 uczniów (w tym 9 katolików), w 1885/86 — 13 chł., 1886/87 — 10 chł. i 4 dziew. Nauczyciele — proboszcz i mieszczanin Stefan Martyniuk, z ukończoną szk. parafialną w Drohiczynie¹⁷.

Bujnowo (par. maleska) — Szk. gram., później cerk.-paraf. W końcu XIX wieku uczyło się ponad 30 uczniów, w 1906 r. — 22 chł. i 11 dziew.¹⁸

¹⁰ G. Sosna, D. Fionik, *Dzieje...*, s. 41, 114, 137; „Tygodnik Podlaski”, 1990, nr 5, s. 3.

¹¹ LEV, 1885, nr 5, s. 40; 1887, nr 45, s. 402.

¹² LEV, 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 358, 415; „Tygodnik Podlaski”, 1990, nr 4, s. 3.

¹³ LEV, 1886, nr 43, s. 429.

¹⁴ LEV, 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

¹⁵ „Przegląd Prawosławny”, 1997, nr 7, s. 40.

¹⁶ LEV, 1887, nr 44, s. 391.

¹⁷ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

¹⁸ „Tygodnik Podlaski”, 1989, nr 9, s. 12; „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego” (dalej: WPAKP), 1991, nr 3, s. 27; BZH, 1997, nr 7, s. 137.

Chojewo (par. maleska) — Szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta w 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 25 uczniów (w tym 17 katolików), w 1885/86 i 1886/87 — 18 chł., w 1906 r. — 14 chł. i 7 dziew. Nauczyciel — chłop Bazyl Tur, mający ukończoną szk. ludową.¹⁹

Chomontowce (par. hołyńska) — szk. gram. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 30 uczniów. Nauczyciel — chłop Konrad Andruszkiewicz, uczył się w szk. ludowej w Hołyńce²⁰.

Choroszczewo (obecnie par. milejczycka) — Szk. gram. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczył się 1 chł. i 2 dziew. — prawosławni oraz 2 chł. katolików. Nauczyciel — Piotr Galimski, mający ukończoną szk. ludową w Żurobicach²¹.

Chrabostówka (par. narewska) — Szk. gram. Otwarta w 1890 r.²²

Cieluszki (par. puchłowska) — Początkowo szk. gram., od r. szk. 1885/86 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1870 r. (to samo źródło innym razem podaje, że w listopadzie 1875 r.). Mieściła się w osobnym domu ofiarowanym przez parafian. W r. szk. 1884/85 uczyło się 18 chł. i 7 dziew., w 1885/86 — 22 chł. i 11 dziew., w 1886/87 — 31 chł. i 10 dziew. Nauczyciele — proboszcz i miejscowy chłop Makary Sajewicz, mający ukończoną szk. ludową²³.

Czarna Wielka (par. grodziska) — Szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta w 1884 r., w wygodnym domu, udostępnionym bezpłatnie przez miejscowego chłopą. W r. szk. 1886/87 uczyło się 18 chł. i 8 dziew., w 1906 r. — 24 chł. i 8 dziew.²⁴

Czechy Orlańskie (par. wólczańska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 12 listopada 1884 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 15 chł. i 3 dziew. Nauczyciele — proboszcz i mieszczanin²⁵.

Czechy Zablotne (par. wólczańska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w listopadzie 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 13 chł. i 3 dziew., w 1886/87 — 11 chł. i 3 dziew. Nauczyciele — kler parafialny i Fiodor Mielnik, mający ukończoną szk. ludową w Wólce. Wynagrodzenie — 14 rubli²⁶.

Czeremcha par. kleszczelska) — szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 20

¹⁹ LEV, 1885, nr 21, s. 210; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1997, nr 7, s. 138.

²⁰ LEV, 1885, nr 20, s. 202.

²¹ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187.

²² WPAKP, 1986, nr 3/4, s. 94.

²³ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 358; WPAKP, 1978, nr 1-2, s. 72.

²⁴ LEV, 1887, nr 44, s. 391; BZH, 1997, nr 7, s. 142.

²⁵ LEV, 1886, nr 41, s. 390.

²⁶ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1887, nr 41, s. 362-363.

chł., w 1885/86 — 36 chł. i 6 dziew., w 1886/87 — 30 chł. i 4 dziew. Nauczyciele — kler parafialny oraz mieszczanin, podoficer Ignacy Jawdokiewicz, uczył się w szk. parafialnej w Kleszczelach²⁷.

Czyżyki (par. nowobereżowska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1883 roku. W r. szk. 1884/85 uczyło się 17 chł. i 3 dziew., w 1885/86 — 24 chł. i 12 dziew., w 1886/87 — 23 chł. i 7 dziew. Nauczyciele — psalmista i chłop Mojsiej Jarzociuk, mający ukończoną szk. ludową w Nowobereżowie. Wynagrodzenie — 18 rubli²⁸.

Dasze (par. kościańska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1865 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 26 chł., w 1886/87 — 16 chł. i 2 dziew. Nauczyciel — mieszczanin Iwan Huk, uczył się w szk. parafialnej w Kleszczelach²⁹.

Dawidowicze (par. puchłowska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1868 r., reaktywowana w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 18 chł. i 8 dziew., w 1885/86 — 18 chł. i 14 dziew., w 1886/87 — 24 chł. i 7 dziew. Nauczyciel — chłop Jakub Antoniuk, ukończył szk. ludową w Trześciance. Nauczanie prowadził we własnym domu³⁰.

Deniski (par. puchłowska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 18 dzieci, w 1885/86 — 21 chł. i 2 dziew., w 1886/87 — 28 chł. i 11 dziew. Nauczyciel — podoficer rezerwy Mikołaj Grodziński, uczył się w wojskowej szk. okręgowej³¹.

Dobrowoda (par. kleszczelska) — Szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. Początkowo ruchoma, później jeden z chłopów udostępnił nieodpłatnie na jej potrzeby swój dom. W r. szk. 1884/85 uczyło się 25 chł., w 1885/86 — 34 chł., w 1886/87 — 25 chł. Nauczyciele — kler parafialny oraz syn proboszcza Płaton Sołściukiewicz, mający ukończony kurs nauczycielski w gimnazjum w Białymstoku³².

Dojlidy (par. dojlidzka) — szk. cerk.-paraf. Zbudowana w 1896 r. ze środków ofiarowanych przez hrabinę Rydygierową (500 rubli). W 1897 r. szk. wizytowała caryca Aleksandra w towarzystwie księżnej Golicynej. Katechezy w szk. nauczał o. Aleksander Kaliszewicz³³.

Doratynka (par. narewska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w listopadzie 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 15 chł. i 8 dziew. (wśród nich 3 katolików), w 1885/86 — 13 chł. i 10 dziew., w 1886/87 — 14 chł. i 4 dziew.,

²⁷ LEV, 1885, nr 5, s. 40; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

²⁸ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 363.

²⁹ LEV, 1885, nr 5, s. 40; 1887, nr 44, s. 391.

³⁰ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390; WPAKP, 1978, nr 1-2, s. 71.

³¹ LEV, 1885, nr 21, s. 210; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

³² LEV, 1885, nr 5, s. 40; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

³³ „Przegląd Prawosławny”, 1996, nr 8, s. 27-28.

w 1906 r. — 14 chł. i 6 dziewcz. nauczyciele — proboszcz i mieszczanin Osip Hryniewicki, uczący w szk. ludowej w Puchłach³⁴.

Drohiczyn (par. drohiczyńska) — 2 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 15 listopada 1897 r. Mieściła się w budynkach poklasztornych franciszkanów³⁵.

Dubicze Cerkiewne (par. nowoberezowska) — Ruchoma szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1883 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 23 chł. i 6 dziewcz., w 1885/86 — 20 chł. i 12 dziewcz. W r. szk. 1886/87 szk. zamknięto; 32 uczniów przeszło do szk. ludowej. Nauczyciele — psalmista i chłop Paweł Gorman, mający ukończoną szk. ludową w Nowoberezowie³⁶.

Dydule (par. wólczańska) — Szk. gram. Otwarta w listopadzie 1886 r. Mieściła się w wynajętym, niezbyt wygodnym domu. W r. szk. 1886/87 uczyło się 9 chł. i 7 dziewcz.³⁷

Fasty (par. fastowska) — Ruchoma szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta 26 listopada 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 9 chł., w 1885/86 — tyle samo, w 1886/87 — 23 chł. i 3 dziewcz., w 1906 r. — 30 chł. i 10 dziewcz. Nauczycielem był początkowo chłop Dominik Płachta, z wykształceniem domowym, później były psalmista z 2 klasami seminarium³⁸.

Folwarki Wielkie (par. potocka) — 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 6 października 1885 r. Mieściła się w domu parafialnym, który w 1886 r. poddano remontowi ze środków wyasygnowanych przez diecezjalną radę szkolną. W r. szk. 1885/86 uczyło się 29 chł. i 5 dziewcz., w 1886/87 — 31 chł. i 10 dziewcz., w 1906 r. — 40 chł. i 14 dziewcz. Nauczyciele — proboszcz i chłop po szk. ludowej. Wynagrodzenie — 33 ruble³⁹.

Gorodczyno (par. klejnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 22 chł. i 7 dziewcz., w 1885/86 — 18 chł. i 10 dziewcz., 1886/87 — 21 chł. i 16 dziewcz. Nauczyciele — proboszcz i chłop Cyryl Iwaniuk, mający ukończoną szk. ludową w Klejnikach⁴⁰.

Górna (par. nowoberezowska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1883 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 33 chł. i 8 dziewcz., w 1885/86 — 23 chł. i 8 dziewcz., w 1886/87 — 23 chł. i 3 dziewcz. Nauczyciele — psalmista i żołnierz rezerwy Joakim Golonka, mający ukończoną szk. ludową. Wynagrodzenie — 20 rubli⁴¹.

³⁴ LEV, 1885, nr 21, s. 210; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 391, BZH, 1997, nr 7, s. 134.

³⁵ WPAKP, 1981, nr 1/2, s. 126-127.

³⁶ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 45, s. 402.

³⁷ LEV, 1887, nr 44, s. 391.

³⁸ LEV, 1885, nr 3, s. 22; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1996, nr 6, s. 124.

³⁹ LEV, 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 363; BZH, 1996, nr 6, s. 128.

⁴⁰ LEV, 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

⁴¹ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 363.

Grabowiec (par. bielska preczystyńska) — Ruchoma szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 23 chł. i 5 dziew. (w tym 3 katolików), w 1885/86 — tyle samo, w 1886/87 — 32 chł. i 6 dziew., w 1906 r. — 35 chł. i 7 dziew. Nauczyciele — proboszcz i podoficer rezerwy Iwan Pac, uczył się w szk. pułkowej⁴².

Gradoczno (par. klejnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 18 chł. i 5 dziew., w 1885/86 — 19 chł. i 3 dziew., w 1886/87 — 22 chł. i 5 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop Korneliusz Sawczuk, mający ukończoną szk. ludową w Klejnikach⁴³.

Grogowce (par. wólczańska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 12 listopada 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 25 chł. i 6 dziew., w 1885/86 — 18 chł. i 3 dziew., w 1886/87 — 17 chł. i 7 dziew. Nauczyciele — kler parafialny i chłop Dymitr Patej, uczył się w szk. ludowej w Wólce. Wynagrodzenie — 17 rubli oraz wyżywienie⁴⁴.

Grzybowce (par. mostowlańska) — Szk. gram. Otwarta w 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 11 chł. i 1 dziew., w 1885/86 — 12 chł. i 4 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop Michał Łukaszewicz, uczył się w szk. ludowej w Hołyńce⁴⁵.

Haćki (par. rajaska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 21 chł. i 3 dziew., w 1885/86 — 26 chł. i 3 dziew., w 1886/87 — 31 chł. i 6 dziew. Nauczyciel — mieszczanin Michał Kaliński, mający ukończoną szk. ludową w Rajsku⁴⁶.

Hukowicze (par. klejnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 17 chł. i 6 dziew., w 1885/86 — 17 chł. i 7 dziew., w 1886/87 — 23 chł. i 12 dziew. Nauczyciele — proboszcz i podoficer rezerwy Fiodor Nikitiuk, uczył się w szk. pułkowej⁴⁷.

Istok (par. starokornińska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1886 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 16 chł. Nauczyciele — kler parafialny i chłop nie mający ukończonego seminarium nauczycielskiego. Wynagrodzenie — 19 rubli⁴⁸.

Iwanki (par. kleszczelska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 8 chł. i 14 dziew., w 1885/86 — 16 chł. i 13 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop Iwan Michalczuk, mający ukończoną szk. ludową⁴⁹.

⁴² LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1997, nr 7, s. 138.

⁴³ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 391.

⁴⁴ j. w.

⁴⁵ LEV, 1885, nr 20, s. 202; 1886, nr 43, s. 424.

⁴⁶ LEV, 1885, nr 21, s. 209-210; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 340.

⁴⁷ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

⁴⁸ LEV, 1887, nr 41, s. 358.

⁴⁹ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428.

Iwanki (par. puchłowska) — Szk. gram. Otwarta w listopadzie 1885 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1885/86 uczyło się 21 chł. i 4 dziew., w 1886/87 — 14 chł. i 4 dziew. Nauczyciel — chłop ze szk. cerk.-paraf.⁵⁰

Jagodniki (par. starokornińska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 16 chł. i 1 dziew., w 1885/86 — 22 chł. i 6 dziew. Nauczyciele — kler parafialny i chłop Aleksiej Fiedoruk, mający ukończoną szk. ludową w Starym Korninie, oraz ogniomistrz rezerwista. W r. szk. 1886/87 szk. zamknięto; przyczyną było nie zgodzenie się chłopów na zwiększenie wynagrodzenia nauczycielowi⁵¹.

Jałówka (par. jałowska) — 2 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w 1899 r. Dysponowała własnym murowanym budynkiem. W r. szk. 1901/2 uczyło się 45 dzieci. Wszyscy uczniowie zamieszkiwali w budynku szkolnym i wnosili opłatę roczną w wysokości 4,50 rubla oraz dostarczali produkty żywnościowe. Nauczyciele — o. Mikołaj Tymiński, Mikołaj Bogdanowicz, Taras Bartom, Włodzimierz Smirnow⁵².

Jelonka (par. dubicka) — Ruchoma 1 kl. cerk.-paraf. Otwarta w listopadzie 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 11 chł. i 1 dziew., w 1885/86 — 10 chł., w 1886/87 — 6 chł. i 4 dziew. Nauczyciele — proboszcz i mieszczanin Karp Gilewicz, mający ukończoną szk. ludową. Wynagrodzenie — 13 rubli⁵³.

Kamień (par. łośńska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w listopadzie 1886 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 16 chł. i 2 dziew., w 1906 r. — 20 chł. i 5 dziew.⁵⁴

Kaniuki (par. rybołowska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 17 chł. i 8 dziew., w 1885/86 — 15 chł. i 11 dziew., w 1886/87 — 40 chł. Nauczyciele — proboszcz i podoficer Kuźma Borysiuk, uczył się w szk. pułkowej. W 1906 r. w szk. pracował Iwan Matosiuk, otrzymując wynagrodzenie po 30 kopiejek od ucznia⁵⁵.

Klekotowo (par. drohyczyńska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 11 dzieci, w 1885/86 — 9 chł., w 1886/87 — 7 chł. Nauczyciele — proboszcz i chłop Włodzimierz Dawidziuk, mający ukończoną szk. ludową w Siematyczach⁵⁶.

Klukowicze (par. hołyńska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 19 chł. i 7 dziew. Nauczyciel — chłop Borys Sewastianik, uczył się w szk. ludowej w Hołyńce⁵⁷.

⁵⁰ LEV, 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

⁵¹ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 45, s. 402.

⁵² WPAKP, 1990, nr 3, s. 34-35.

⁵³ LEV, 1885, nr 5, s. 40; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 363.

⁵⁴ LEV, 1887, nr 44, s. 391; BZH, 1997, nr 7, s. 135.

⁵⁵ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390; WPAKP, 1994, nr 2, s. 51.

⁵⁶ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 41, s. 391.

⁵⁷ LEV, 1885, nr 20, s. 202.

Kłyżówka (par. drohiczyńska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 10 uczniów (w tym 5 katolików), w 1885/86 — 8 chł. Nauczyciele — proboszcz i mieszczanin Aleksander Buziak, mający ukończoną szk. ludową w Drohiczynie. W r. szk. 1886/87 szk. zamknięto⁵⁸.

Knorozy (par. pasynkowska) — Ruchoma szk. gram., od 1908 r. szkoła cerk.-paraf. Otwarta w listopadzie 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 32 dzieci, w 1885/86 — 25 chł. i 2 dziew., w 1886/87 — 23 chł. i 1 dziew. Nauczyciel — chłop Andrzej Grygoruk, mający ukończoną szk. ludową w Pasykach⁵⁹.

Knorydy (par. boćkowska) — Szk. gram. Otwarta w sierpniu 1884 r. Mieściła się w wynajętym wygodnym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 16 chł. i 3 dziew. wyznania prawosławnego oraz 4 chł. i 3 dziew. wyznania rzymsko-katolickiego, w 1885/86 — 22 chł. i 3 dziew., w 1886/87 — 25 chł. i 3 dziew. Nauczyciel — mieszczanin Michał Koliszczewicz, mający ukończoną szk. ludową w Boćkach. W 1906 r. szk. funkcjonowała już jako cerk.-paraf. Uczyło się w niej 23 chł. i 10 dziew.⁶⁰

Knyszewicze (par. samogródzka) — Szk. gram., przekształcona z cząsem w szk. cerk.-paraf. W 1892 r. uczyło się 30 chł. i 6 dziew. Nauczyciel — Józef Jaroszewicz z Knyszewicz. W 1901 r. uczyło się 63 chł. i 39 dziew., w 1906 r. — 32 chł. i 19 dziew.⁶¹

Kojły (par. czyżeczka) — Ruchoma szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 22 chł. i 3 dziew., w 1885/86 — 22 chł. i 12 dziew., w 1886/87 — 22 chł. i 16 dziew. Nauczyciele — kler parafialny i chłop Nikifor Ochryciuk, mający ukończoną szk. wiejską w Czyżach⁶².

Koryciska (par. starokornińska) — Szk. gram. Otwarta w październiku 1886 r. Mieściła się w wygodnym prywatnym domu chłopca-nauczyciela. W r. szk. 1886/87 uczyło się 13 chł. i 5 dziew.⁶³

Kościuki (par. topilecka) — Ruchoma szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1885 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 14 chł., w 1886/87 — 17 chł., w 1906 r. — 30 chł. i 18 dziew. Nauczyciel — podoficer⁶⁴.

Kotły (par. hryniewiecka) — 2 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 4 listopada 1884 r. Mieściła się w prywatnym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 23 chł. i 7 dziew., w 1885/86 — 24 chł. i 2 dziew., w 1886/87 — 18 chł. i 5 dziew. Nauczyciele — proboszcz i psalmista Ignacy Razumowicz, uczył się

⁵⁸ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr. 45, s. 402.

⁵⁹ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; WPAKP, 1978, nr 1-2, s. 58.

⁶⁰ LEV, 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391; BZH, 1997, nr 7, s. 133.

⁶¹ „Przegląd Prawosławny” 1997, nr 7, s. 40; BZH, 1997, nr 7, s. 155.

⁶² LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 391.

⁶³ LEV, 1887, nr 44, s. 391.

⁶⁴ LEV, 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1996, nr 6, s. 125.

w seminarium duchownym w Żyrowicach. Koszt utrzymania szk. — 35 rubli (w tym opłaty za ogrzewanie i oświetlenie)⁶⁵.

Kotówka (par. dubińska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta jesienią 1885 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 19 chł., w 1886/87 — 13 chł. i 5 dziew. Nauczyciele — kler parafialny i chłop ze szk. ludowej⁶⁶.

Koźyno (par. klejnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 21 chł. i 8 dziew., w 1885/86 — 19 chł. i 10 dziew., w 1886/87 — 23 chł. i 6 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop Bazyli Ignatiuk, mający ukończoną szk. ludową w Trześciance⁶⁷.

Koźliki (par. klejnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 14 chł. i 8 dziew., w 1885/86 — 13 chł. i 11 dziew., w 1886/87 — 12 chł. i 21 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop Piotr Owerczuk, mający ukończoną szk. ludową⁶⁸.

Krasna Wieś (par. wólczańska) — 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 1 listopada 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 19 chł. i 1 dziew., w 1885/86 — 21 chł. i 1 dziew., w 1886/87 — 19 chł. i 5 dziew., w 1906 r. — 28 chł. i 14 dziew. Nauczyciele — kler parafialny oraz chłop Andrzej Kudiuk, uczęszczający do szk. ludowej w Boćkach. Rodzice uczniów zamiast opłat pieniężnych za jednego uczącego się początkowo dawali po garncu żyta i 1 snopie. W r. szk. 1886/87 nauczyciel pobierał wynagrodzenie w wysokości 28 rubli oraz korzystał z wyżywienia⁶⁹.

Królowy Most (par. gródecka) — Szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta w styczniu 1887 r. Mieściła się w wynajętym, niewygodnym domu. Uczyło się 13 chł. i 5 dziew., w 1906 r. — 15 chł. i 9 dziew.⁷⁰

Kruszewo (par. choroszczańska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w listopadzie 1884 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 11 chł., w 1886/87 — 22 chł. Nauczyciel — podoficer⁷¹.

Kruszyniany (par. krynkowska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1883 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 31 chł. (w tym 3 katolików) i 3 dziew. Nauczyciel — chłop Iwan Makal, uczył się w szk. parafialnej w Brzostowicy Wielkiej. 28 listopada 1884 r. zamieniona na 2 kl. szk. cerk.-paraf. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1885/86 uczyło się 24 chł., w 1886/87 — 37 chł. Religii uczył proboszcz. Utrzymanie szk. i nauczyciela — 30 rubli⁷².

⁶⁵ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 358.

⁶⁶ LEV, 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 391.

⁶⁷ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

⁶⁸ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

⁶⁹ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 362; BZH, 1997, nr 7, s. 134.

⁷⁰ LEV, 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1996, nr 6, s. 117.

⁷¹ LEV, 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390.

⁷² LEV, 1885, nr 20, s. 203; 1886, nr 41, s. 388; 1887, nr 41, s. 357.

Krywiatycze (par. orlańska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 28 października 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 17 chł. i 7 dziewcz., w 1885/86 — 17 chł. i 6 dziewcz., w 1886/87 — 18 chł. i 6 dziewcz., w 1900 r. — 30 dzieci. Nauczyciele — proboszcz i syn diakona Mikołaj Kłodnicki, uczący się w szk. powiatowej w Bielsku. W 1900 r. nauczycielem był Matwiej Klin. Przed 1908 r. szkołę zamieniono na ludową. Wynagrodzenie nauczyciela — 24 ruble⁷³.

Krzywa (par. szczytowska) — 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1884 r. Mieściła się we własnym budynku, wzniesionym na gruntach chłopskich. W r. szk. 1884/85 uczyło się 29 chł. i 2 dziewcz., w 1885/86 — 45 chł. i 14 dziewcz., w 1886/87 — 36 chł. i 16 dziewcz. Nauczyciele — proboszcz i mieszczanin Trofim Siemiacki, uczący się w szk. powiatowej w Bielsku. Koszt utrzymania szk. — 100 rubli⁷⁴.

Krzywiec (par. losińska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w listopadzie 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 20 dzieci. W następnym r. szk. przeznaczona na 2 kl. szk. cerk.-paraf. W r. szk. 1885/86 uczyło się 24 chł. i 7 dziewcz., w 1886/87 — 22 chł. i 10 dziewcz. Nauczyciel — chłop Michał Jarmoc, pracował pod kierownictwem i nadzorem proboszcza. Wynagrodzenie — 16 rubli⁷⁵.

Kuchmy Stare (par. jałowska) — Szk. gram. Otwarta w 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1885/86 uczyło się 10 chł. Nauczyciel — chłop ze szk. ludowej⁷⁶.

Kudelicze (par. mielnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta we wrześniu 1886 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 7 chł. i 3 dziewcz.⁷⁷

Kuraszewo (par. czyżecka) — Szk. cerk.-paraf., w 1885 r. zamieniona na szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. Nie posiadała stałego pomieszczenia. W r. szk. 1884/85 uczyło się 32 chł. i 4 dziewcz., w 1885/86 — 33 chł., w 1886/87 — 30 chł. Nauczyciele — kler parafialny i chłop Michał Furmaniuk, mający ukończoną szk. wiejską w Czyżach⁷⁸.

Kuzawa (par. kleszczelska) — Szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 25 chł., w 1885/86 — 28 chł. i 8 dziewcz., w 1886/87 — 30 chł. i 4 dziewcz. Nauczyciele — kler parafialny i Kazimierz Sołościukiewicz, uczący się w szk. parafialnej w Kleszczelach⁷⁹.

⁷³ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 358; G. Sosna, D. Fionik, *Orla na Podlasiu*, Bielsk Podlaski—Ryboły—Białystok, 1997, s. 49-50; „Czasopis”, 1997, nr 10, s. 36.

⁷⁴ LEV, 1885, nr 5, s. 39-40; 1886, nr 41, s. 190; 1887, nr 41, s. 363.

⁷⁵ LEV, 1885, nr 21, s. 210; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 358.

⁷⁶ LEV, 1886, nr 43, s. 424.

⁷⁷ LEV, 1887, nr 44, s. 391.

⁷⁸ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 391.

⁷⁹ LEV, 1885, nr 5, s. 40; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

Kuźnica (par. kuźnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w grudniu 1886 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 8 chł.⁸⁰

Lachy (par. klejnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 19 chł. i 6 dziewcz., w 1885/86 — 17 chł. i 13 dziewcz., w 1886/87 — 18 chł. i 14 dziewcz. Nauczyciele — proboszcz i chłop Łukasz Komalow, mający ukończoną szk. ludową w Klejnikach⁸¹.

Lady (par. czyżecka) — Otwarta w październiku 1884 r. jako szk. cerk.-paraf., po roku działalności przemianowana na szk. gram. Mieściła się w wynajętym, dość wygodnym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 28 chł., i 10 dziewcz., w 1885/86 — 18 chł. i 11 dziewcz., w 1886/87 — 10 chł. i 8 dziewcz. Nauczyciele — kler parafialny i chłop Nikifor Pawluczuk, uczący się w szk. powiatowej w Bielsku⁸².

Maćkowicze (par. mielnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 7 chł. i 2 dziewcz. Nauczyciel — mieszczanin Grzegorz Bondarski, mający ukończoną szk. ludową⁸³.

Makówka (par. narewska) — Szk. gram. Otwarta w listopadzie 1885 r. Mieściła się w domu nauczyciela. W r. szk. 1885/86 uczyło się 19 chł. Nauczyciel — proboszcz i podoficer. W r. szk. 1886/87 szk. zamknięto⁸⁴.

Małynka (par. potocka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w grudniu 1885 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 17 chł. i 4 dziewcz., w 1886/87 — 22 chł. i 6 dziewcz., w 1906 r. — 13 chł. i 4 dziewcz. Nauczyciel — chłop uczący w szk. ludowej⁸⁵.

Masiewo (par. cichowska) — 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 31 października 1884 r. Mieściła się w niewygodnym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 42 chł. (w tym 1 katolik) i 1 dziewcz., w 1885/86 — 43 chł. i 2 dziewcz., w 1886/87 — 21 chł. i 2 dziewcz. Nauczyciele — psalmista i chłop Konstanty Pokało, mający ukończoną szk. powiatową w Prużanie. Wynagrodzenie — 18,40 rubla oraz zakwaterowanie i wyżywienie⁸⁶.

Mieszki (par. gródecka) — Szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta 15 lutego 1884 r. Mieściła się w wynajętym, dostatecznie wygodnym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 17 chł., w 1885/86 — 28 chł., w 1886/87 — 44 chł. i 2 dziewcz., w 1906 r. — 49 chł. i 12 dziewcz. Nauczyciel — chłop Osip Kondrasiuk, uczący się w szk. ludowej⁸⁷.

Miklasze (par. orlańska) — Szk. cerk.-paraf. Otwarta w 1899 r. W 1900 r. uczyło się 21 dzieci. Nauczyciel — Igor Dawidziuk⁸⁸.

⁸⁰ LEV, 1887, nr 44, s. 389.

⁸¹ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

⁸² LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 391.

⁸³ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187.

⁸⁴ LEV, 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 45, s. 402.

⁸⁵ LEV, 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1996, nr 6, s. 127.

⁸⁶ LEV, 1885, nr 25, s. 250; 1886, nr 42, s. 389; 1887, nr 41, s. 364.

⁸⁷ LEV, 1885, nr 3, s. 22; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1996, nr 6, s. 118.

⁸⁸ G. Sosna, D. Fionik, *Orla...*, s. 50.

Mikłaszewo (par. narewkowska) — Szk. gram. Otwarta w październiku 1886 r. Mieściła się w wynajętym, niewygodnym domu. W r. szk. 1886/87 uczyło się 17 chł.⁸⁹

Milejczyce (par. milejczycka) — Szk. cerk.-paraf. Otwarta w 1870 r. Uczyło się wtedy 32 chł.⁹⁰

Minczewo (par. drohiczynska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 11 dzieci (w tym 7 katolików), w 1885/86 — 9 chł., w 1886/87 — 18 chł. Nauczyciele — proboszcz i mieszczanin Aleksander Sołowiński, mający ukończoną szk. parafialną w Drohiczynie⁹¹.

Mochnate (par. starokornińska) — Otwarta w październiku 1885 r. jako 1 kl. szk. cerk.-paraf., po roku działalności zamieniona na szk. gram. W r. szk. 1885/86 uczyło się 23 chł. i 10 dziewcz., w 1886/87 — 17 chł. i 8 dziewcz. Szk. nie posiadała stałego pomieszczenia. Nauczyciele — kler parafialny i miejscowy chłop⁹².

Mokre (par. mokrzańska) — 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 15 października 1884 r. Mieściła się w domu zbudowanym przez parafian. W r. szk. 1885/86 uczyło się 44 chł. Nauczyciele — kler parafialny⁹³.

Mołoczki (par. kośniańska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1878 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 12 chł., w następnym r. szk. — 19 dzieci, przy czym szk. pozostawała czasowo zamknięta ze względu na epidemię ospy. Nauczyciel — chłop Ignacy Woszczuk, mający ukończoną szk. ludową w Sobiatinie⁹⁴.

Morze (par. starokornińska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 28 października 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 23 chł. i 10 dziewcz., w 1885/86 — 16 chł. i 9 dziewcz., w 1886/87 — 21 chł. i 9 dziewcz. Nauczyciele — kler parafialny i chłop Bazyli Szyszkiewicz, nie mający ukończonego kursu w nauczycielskim seminarium w Świsłoczy. Wynagrodzenie — 17 rubli⁹⁵.

Moszczona Królewska (par. żerczycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta we wrześniu 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło 13 chł. i 3 dziewcz., w 1885/86 — 17 chł., w 1886/87 — 18 chł. i 2 dziewcz., w 1906 r. — 16 chł. i 16 dziewcz. Nauczyciel — mieszczanin Tomasz Górski, uczący się w szk. parafialnej w Milejczycach⁹⁶.

⁸⁹ LEV, 1887, nr 44, s. 392.

⁹⁰ WPAKP, 1980, nr 1/4, s. 54.

⁹¹ LEV, 1885, nr 18-18, s. 187; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, 391.

⁹² LEV, 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 44, s. 391.

⁹³ LEV, 1886, nr 41, s. 390.

⁹⁴ LEV, 1885, nr 5, s. 40; 1887, nr 45, s. 402.

⁹⁵ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 358.

⁹⁶ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391; BZH, 1997, nr 7, s. 149.

Nowokornino (par. nowoberezowska) — 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1883 r. Mieściła się w wynajętym domu chłopskim (opłata za r. szk. — 8,60 rubla). W r. szk. 1884/85 uczyło się 23 chł. i 15 dziew., w 1885/86 — 23 chł. i 11 dziew., w 1886/87 — 25 chł. i 18 dziew. Nauczyciele — psalmista i chłop Andrzej Piesnowski, mający ukończony kurs nauczycielski w szk. ludowej. Wynagrodzenie — 28,80 rubla⁹⁷.

Odrynki (par. narewska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1885 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 26 chł., w 1886/87 — 22 chł. i 1 dziewcz. Nauczyciele — proboszcz i chłop ze szk. cerk.-paraf.⁹⁸

Ogrodniki (par. pasynkowska) — Ruchoma szk. gram., od 1899 r. cerk.-paraf. Otwarta w listopadzie 1885 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 24 chł. i 2 dziew., w 1886/87 — 23 chł. i 3 dziew. Nauczyciel — chłop ze szk. ludowej⁹⁹.

Ogrodniki (par. puchłowska) — Szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta w 1870 r., reaktywowana w 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu chłopskim. W r. szk. 1885/86 uczyło się 18 chł. i 4 dziew., w 1886/87 — 25 chł. i 5 dziew., w 1906 r. — 19 chł. i 12 dziew. Nauczyciel — chłop ze szk. cerk.-paraf.¹⁰⁰

Ogrodniki (par. siemiatycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 11 chł. i 12 dziew., w 1885/86 — 10 chł. i 2 dziew., w 1886/87 — 6 chł. i 2 dziew. Nauczyciel — chłop Filimon Pyszal, mający ukończoną szk. ludową w Siemiatyczach¹⁰¹.

Oksiućcze (par. mielnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta we wrześniu 1886 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 5 chł. i 3 dziew.¹⁰²

Olchówka (par. narewkowska) — Szk. gram. Otwarta w październiku 1886 r. Mieściła się w wynajętym, niewygodnym domu. W r. szk. 1886/87 uczyło się 11 chł. i 3 dziew.¹⁰³

Orzechowicze (par. bielska preczystyńska) — Ruchoma szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta w listopadzie 1884 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 11 chł. i 9 dziew., w 1886/87 — 15 chł. i 5 dziew., w 1906 r. — 24 chł. i 20 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop¹⁰⁴.

Orzeszkowo (par. dubińska) — 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 2 października 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu chłopskim (opłata za r. szk. — 15,60 rubla). W r. szk. 1884/85 uczyło się 28 chł. i 2 dziew., w 1885/86 — 33 chł. i 3 dziew., w 1886/87 — 21 chł. i 1 dziewcz. Nauczyciele — psalmista

⁹⁷ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 363.

⁹⁸ LEV, 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 391.

⁹⁹ LEV, 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; WPAKP, 1978, nr 1-2, s. 58.

¹⁰⁰ LEV, 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1997, nr 7, s. 136.

¹⁰¹ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

¹⁰² LEV, 1887, nr 44, s. 391.

¹⁰³ LEV, 1887, nr 44, s. 392.

¹⁰⁴ LEV, 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1997, nr 7, s. 136.

i chłop Demian Janczuk, podoficer rezerwy, ukończył kurs we wzorcowej szk. w Grodnie. Wynagrodzenie — 15 rubli oraz wyżywienie¹⁰⁵.

Ostrówki (par. zabłudowska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 11 stycznia 1884 r. W pierwszym r. szk. uczyło się 32 dzieci, w r. szk. 1885/86 — 27 chł. i 1 dziewcz., w 1886/87 — 24 chł. i 3 dziewcz., w 1906 r. — 38 chł. i 10 dziewcz. Nauczyciele — proboszcz i chłop Matwiej Tichoniuk, mający ukończoną szk. ludową w Puchłach, później chłop po seminarium nauczycielskim. Wynagrodzenie — 37,40 rubla oraz zakwaterowanie i wyżywienie¹⁰⁶.

Pańki (par. choroszczańska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1887 r. W pierwszym r. szk. uczyło się 24 chł. i 2 dziewcz.¹⁰⁷

Parcewo (par. bielska woskresieńska) — 2 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w 1897 r. Posiadała własny, nowy budynek wzniesiony ze środków Jefima Orechowa, kierownika budowy kolei żelaznej do Białowieży, oraz mieszkańców wsi. Szk. prowadziła 7-hektarowe gospodarstwo ogrodniczo-sadownicze. Od 1908 r. nauczycielem był proboszcz par. o. Lew Tymiński. W r. szk. 1911/12 uczyło się 63 chł. i 19 dziewcz.¹⁰⁸

Pasieczniki Duże (par. starokornińska) — Szk. gram. Otwarta w październiku 1886 r. Mieściła się w wynajętym, wygodnym domu. W r. szk. 1886/87 uczyło się 14 chł. i 1 dziewcz.¹⁰⁹

Paszkwiszczyna (par. orlańska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 28 października 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 14 chł. i 6 dziewcz., w 1885/86 — 14 chł. i 2 dziewcz., w 1886/87 — 14 chł. i 4 dziewcz., w 1900 r. — 16 dzieci. Nauczyciele — proboszcz i mieszczanin Matwiej Charcew, mający ukończoną szk. ludową w Orli. Wynagrodzenie — 18 rubli. W 1900 r. nauczycielem był Łukasz Ruta. W 1913 r. szk. zamknięto, uczniowie przeszli do szk. ludowej¹¹⁰.

Pawły (par. rybołowska) — Szk. gram. Otwarta w 1884 r. Mieściła się w domu nauczyciela. W r. szk. 1884/85 uczyło się 38 chł. i 2 dziewcz., w 1885/86 — 22 chł. i 2 dziewcz., w 1886/87 — 37 chł. i 8 dziewcz. Nauczyciele — proboszcz i podoficer Demian Romaniuk, uczący się w szk. pułkowej¹¹¹.

Pieńki (par. gródecka) — Ruchoma szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta 15 lutego 1884 r. W pierwszym r. szk. uczyło się 29 chł. (w tym 1 katolik) i 2 dziewcz., w 1885/86 — 23 chł. i 3 dziewcz., w 1886/87 — 35 chł.,

¹⁰⁵ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 363.

¹⁰⁶ LEV, 1885, nr 3, s. 22; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 363; BZH, 1996, nr 6, s. 128.

¹⁰⁷ LEV, 1887, nr 44, s. 390.

¹⁰⁸ G. Sosna, D. Fionik, *Dzieje...*, s. 164; BZH, 1994, nr 2, s. 59.

¹⁰⁹ LEV, 1887, nr 44, s. 391.

¹¹⁰ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 358; G. Sosna, D. Fionik, *Orla...*, s. 49-50; „Czasopis”, 1997, nr 2, s. 36.

¹¹¹ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

w 1906 r. — 57 chł. i 18 dziew. Nauczyciel — podoficer rezerwy Fiodor Markiewicz¹¹².

Pilipki (par. bielska michajłowska) — Szk. gram., w r. szk. 1901/2 zamieniona na szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 16 uczniów prawosławnych i 9 katolików, w 1885/86 — 32 chł. i 5 dziew., w 1886/87 — 23 chł. w 1906 r. — 27 chł. i 14 dziew. Nauczyciel — mieszczanin Adolf Pytkowski, mający ukończoną szk. ludową w Maleszach. W 1912 r. szk. została zamieniona na ludową¹¹³.

Ploski (par. rybołowska) — Szk. gram., w 1898 r. zamieniona na cerk.-paraf. Otwarta w 1884 r. Początkowo mieściła się w wynajętym domu. W następnym r. szk. nauka odbywała się przez 3 dni w domu ucznia; nauczyciel był wynajmowany przez rodziców. W r. szk. 1884/85 uczyło się 24 dzieci, w 1885/86 — 32 chł., w 1886/87 — 40 chł. Nauczyciele — proboszcz i chłop Iwan Iwaniuk, mający ukończoną szk. ludową w Rajsku¹¹⁴.

Plutycze (par. rajska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 37 chł. i 5 dziew., w 1885/86 — 37 chł. i 3 dziew., w 1886/87 — 35 chł. i 2 dziew. Nauczyciel — chłop Iwan Szutrowicz, z wykształceniem domowym¹¹⁵.

Podrzeczany (par. czyżecka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 10 chł., w 1885/86 — 17 chł. i 8 dziew., w 1886/87 — 12 chł. i 3 dziew. Nauczyciele — kler parafialny i chłop Roman Czopiuk, mający ukończoną szk. wiejską w Czyżach¹¹⁶.

Pogorzelce (par. białowieska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta 23 października 1893 r. W r. szk. 1900/01 uczyło się 20 dzieci¹¹⁷.

Pogreby (par. kościańska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1885 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 8 chł.¹¹⁸

Pokaniewo (par. żerczycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta we wrześniu 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 18 chł. i 1 dziew., w 1885/86 — 12 chł., w 1886/87 — 22 chł. W trzecim roku działalności dla szk. wynajęto dom. Nauczycielem był początkowo diaczek Michał Lewoniewicz, później mieszczanin uczący w szk. ludowej¹¹⁹.

¹¹² LEV, 1885, nr 3, s. 22; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1996, nr 6, s. 118.

¹¹³ LEV, 1885, nr 21, s. 210; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; G. Sosna, D. Fio-
nik, *Dzieje...*, s. 137; BZH, 1997, nr 7, s. 138.

¹¹⁴ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390; „Tygodnik Podla-
ski”, 1989, nr 8, s. 12; WPAKP, 1992, nr 1, s. 48.

¹¹⁵ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

¹¹⁶ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 391.

¹¹⁷ Archiwum Parafii Prawosławnej w Białowieży.

¹¹⁸ LEV, 1887, nr 44, s. 391.

¹¹⁹ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

Popławy (par. brańska) — Szk. gram. Otwarta w październiku 1885 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1886/87 uczyło się 26 chł.¹²⁰

Proniewiczze (par. bielska michajłowska) — Szk. gram. Początkowo ruchoma, później ulokowana w wynajętym domu. Otwarta w listopadzie 1885 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 18 chł., w 1886/87 — 16 chł. i 4 dziew. Nauczyciel — syn pisarza wojskowego. W r. szk. 1901/2 szkole nadano status cerk.-paraf. W 1906 r. uczęszczało do niej 23 chł. i 21 dziew.¹²¹

Puchły (par. puchłowska) — Szk. cerk.-paraf. Otwarta w 1858 r., reaktywowana w 1884 r. Mieściła się w domu parafialnym, przysposobionym do nauczania ze środków diecezjalnej rady szkolnej. W r. szk. 1884/85 uczyło się 21 chł. i 5 dziew., w 1885/86 — 22 chł. i 10 dziew., w 1886/87 — 26 chł. i 6 dziew., w 1906 r. — 15 chł. i 11 dziew. Nauczyciele — proboszcz i psalmista Iwan Wiesielowski, mający ukończoną powiatową szk. duchowną. Szk. była utrzymywana przez kler parafialny¹²².

Rafałówka (par. zabłudowska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w listopadzie 1886 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 24 chł.¹²³

Reduty (par. orlańska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 28 października 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 25 chł. i 5 dziew., w 1885/86 — 24 chł. i 4 dziew., w 1886/87 — 23 chł., w 1900 r. — 23 dzieci. Nauczyciele — proboszcz i chłop Lew Popławski, mający ukończoną szk. ludową w Orli. Wynagrodzenie — 23 ruble. W 1900 r. nauczycielem był Leon Olesiuk¹²⁴.

Rogowo (par. chorośczańska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta 1 listopada 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 15 dzieci (w tym 12 katolików), w 1885/86 — 16 chł., w 1886/87 — 13 chł. Nauczyciel — żołnierz rezerwy Jewsej Putkow, z wykształceniem domowym¹²⁵.

Rutka (par. dubicka) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w listopadzie 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 10 chł., w 1885/86 — tyle samo, w 1886/87 — 3 chł. i 3 dziew. Nauczyciele — proboszcz i mieszczanin Michał Młodzianowski, uczył się w szk. parafialnej w Kleszczelach. Wynagrodzenie — 5 rubli¹²⁶.

Rybaki (par. jałowska) — Szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1885/86 uczyło się 26 chł. i 2

¹²⁰ LEV, 1887, nr 44, s. 390.

¹²¹ LEV, 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; G. Sosna, D. Fionik, *Dzieje...*, s. 137; BZH, 1997, nr 7, s. 136.

¹²² LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 358; WPAKP, 1977, nr 3-4, s. 150-151; BZH, 1997, nr 7, s. 136.

¹²³ LEV, 1887, nr 44, s. 390.

¹²⁴ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 358; G. Sosna, D. Fionik, *Orla...*, s. 49-50.

¹²⁵ LEV, 1885, nr 5, s. 38; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390.

¹²⁶ LEV, 1885, nr 5, s. 40; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 363.

dziew., w 1906 r. — 12 chł. i 4 dziew. Nauczyciel — syn urzędnika, ukończył szk. ludową¹²⁷.

Saki (par. puchłowska) — Szk. gram., od 1913 r. cerk.-paraf. Otwarta w 1884 r. Początkowo ruchoma, później mieściła się w wynajętym domu, za opłatą. W r. szk. 1884/85 uczyło się 20 dzieci, w 1885/86 — 14 chł. i 7 dziew., w 1886/87 — 16 chł. i 6 dziew., w 1906 r. — 24 chł. i 8 dziew. Nauczyciel — Konstanty Prokopiuk, mający ukończoną szk. ludową¹²⁸.

Siemianówka (par. narewkowska) — Szk. gram. Otwarta w październiku 1886 r. Mieściła się we wspólnym, wygodnym domu chłopskim. W r. szk. 1886/87 uczyło się 24 chł.¹²⁹

Skroblaki (par. mostowlańska) — Szk. gram. Otwarta w styczniu 1884 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1884/85 uczyło się 16 dzieci, w 1885/86 — 22 chł. Nauczyciele — proboszcz i chłop Aleksander Chomenia, uczący się w szk. ludowej w Mostowlanach¹³⁰.

Skupowo (par. narewkowska) — 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1886 r. Mieściła się w wynajętym domu (opłata — 15 rubli). W r. szk. 1886/87 uczyło się 46 chł. i 20 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop mający ukończoną szk. ludową. Roczny koszt utrzymania — 138,60 rubla¹³¹.

Słochy Annopolskie (par. siemiatycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 18 chł. i 6 dziew., w 1885/86 — 16 chł. i 4 dziew., w 1886/87 — 13 chł. i 5 dziew. Nauczyciel — chłop Grzegorz Niczyporuk, mający ukończoną szk. ludową w Rogawce¹³².

Słoja (par. samogródzka) — Szk. gram. W 1892 r. uczyło się 28 chł. i 9 dziew. Nauczyciel — Trofim Surowiec z Harkawicz¹³³.

Soce (par. puchłowska) — Szk. gram. Otwarta 3 października 1858 r., nauczanie wznowiono w 1884 r. Mieściła się w domu nauczyciela, wynajmowanym za opłatą. W r. szk. 1884/85 uczyło się 31 chł. i 16 dziew., w 1885/86 — 30 chł. i 9 dziew., w 1886/87 — 28 chł. i 8 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop Andrzej Stefaniuk, mający ukończoną szk. ludową w Puchłach¹³⁴.

Sokole (par. potocka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w grudniu 1885 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 16 chł. i 1 dziew., w 1886/87 — 19 chł. i 1 dziew. Nauczyciel — chłop uczący w szk. ludowej¹³⁵.

¹²⁷ LEV, 1886, nr 43, s. 424; BZH, 1997, nr 7, s. 134.

¹²⁸ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, 428; 1887, nr 44, s. 390; WPAKP, 1978, nr 1-2, s. 58; BZH, 1997, nr 7, s. 136.

¹²⁹ LEV, 1887, nr 44, s. 392.

¹³⁰ LEV, 1885, nr 20, s. 202; 1886, nr 43, s. 424.

¹³¹ LEV, 1887, nr 41, s. 364.

¹³² LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

¹³³ „Przegląd Prawosławny”, 1997, nr 7, s. 40.

¹³⁴ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 44, s. 390.

¹³⁵ LEV, 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390.

Solomianka (par. siderska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w listopadzie 1885 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 16 chł. Nauczyciel — syn psalmisty z seminarium duchownego¹³⁶.

Spiczki (par. bielska michajłowska) — Szk. gram. Otwarta w 1890 r.¹³⁷

Stacewicze (par. rajska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 20 chł. i 2 dziew. (wśród nich 7 katolików), w 1885/86 — 15 chł. Zamknięta w r. szk. 1886/87. Nauczycielem był podoficer rezerwy Paweł Bielobokow, uczył się w szk. pułkowej¹³⁸.

Stadniki (par. narojska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 15 dzieci (w tym 5 katolików), w 1885/86 — 11 chł., w 1886/87 — 13 chł. i 3 dziew., w 1906 r. — 13 chł. i 8 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop Osip Oleszczuk, mający ukończoną szk. ludową w Narojkach. Wynagrodzenie — 15 rubli oraz wyżywienie i zakwaterowanie¹³⁹.

Staroberezowo (par. nowoberezowska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1885 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 19 chł. i 5 dziew., w 1886/87 — 29 chł. i 9 dziew. Nauczyciele — psalmista i chłop mający ukończoną szk. ludową. Wynagrodzenie — 22 ruble oraz zboże¹⁴⁰.

Stryki (par. bielska preczystyńska) — Ruchoma szk. gram., później cerk.-paraf., ostatecznie zamieniona na 5-letnią szk. ludową. Otwarta w 1884 r. z inicjatywy proboszcza par. o. Aleksandra Bułygina. W r. szk. 1884/85 uczyło się 15 dzieci, w 1906 r. — 20 chł. i 11 dziew. Nauczyciel — mieszczanin Dymitr Kwasowski, mający ukończoną szk. powiatową w Bielsku. W 1913 r. mieszkańcy wybudowali nowy budynek szkolny¹⁴¹.

Studzianki (par. wasilkowska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w lutym 1885 r. W pierwszym roku uczyło się 16 chł. i 8 dziew., w r. szk. 1886/87 — 13 chł. Nauczyciele — proboszcz i ogniomistrz¹⁴².

Stupniki (par. klejnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 14 chł. i 8 dziew., w 1885/86 — 19 chł. i 8 dziew., w 1886/87 — 14 chł. i 8 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop Antoni Karczewski, po szk. domowej, później ukończył szk. ludową¹⁴³.

Suchowolce (par. kleszczelska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 13 chł., w 1885/86 — 37

¹³⁶ LEV, 1886, nr 43, s. 427.

¹³⁷ G. Sosna, D. Fionik, *Dzieje...*, s. 137.

¹³⁸ LEV, 1885, nr 21, s. 210; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 45, s. 402.

¹³⁹ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 363; BZH, 1997, nr 7, s. 146.

¹⁴⁰ LEV, 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 363.

¹⁴¹ LEV, 1885, nr 21, s. 210; G. Sosna, D. Fionik, *Dzieje...*, s. 86; „Przegląd Prawosławny”, 1992, nr 1, s. 23; WPAKP, 1992, nr 4, s. 46.

¹⁴² LEV, 1886, nr 43, s. 426; 1887, nr 44, s. 389.

¹⁴³ LEV, 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

chł. i 13 dziew., w 1886/87 — 6 chł. i 7 dziew. Nauczyciele — kler parafialny i chłop Jewdokim Zacharczuk, uczący się w szk. parafialnej w Kleszczelach¹⁴⁴.

Szastaly (par. bielska michajłowska) — Szk. gram. Otwarta w 1899 r.¹⁴⁵

Szernie (par. orlańska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 17 chł. i 5 dziew., w 1885/86 — 16 chł., w 1886/87 — 16 chł. i 4 dziew., w 1900 r. — 17 dzieci. Nauczyciele — proboszcz i chłop Foma Kuźmicz, mający ukończoną szk. ludową w Orli. Wynagrodzenie — 20 rubli. W 1900 r. nauczycielem był Piotr Skorewski¹⁴⁶.

Szeszyły (par. boćkowska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta we wrześniu 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 24 chł. i 2 dziew., w 1885/86 — tyle samo uczniów, w 1886/87 — 26 chł. i 3 dziew. Nauczyciele — kler parafialny i podoficer rezerwy Ignacy Jurczuk, uczący się w szk. ludowej w Boćkach¹⁴⁷.

Szostakowo (par. nowoberezowska) — Ruchoma szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1883 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 16 chł. i 3 dziew., w 1885/86 — 16 chł. i 6 dziew. Nauczyciele — psalmista i chłop Mikołaj Trofimiuk, mający ukończoną szk. ludową w Nowoberezowie. W r. szk. 1886/87 szk. zamknięto, uczący się w niej przeszli do szk. ludowej¹⁴⁸.

Szymki (par. jałowska) — Szk. gram. Otwarta w listopadzie 1885 r. Mieściła się w wynajętym domu. W r. szk. 1885/86 uczyło się 33 chł. i 2 dziew. Nauczyciel — chłop ze szk. ludowej¹⁴⁹.

Śnieżki (par. kościańska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1875 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 16 chł., w 1886/87 — 13 chł. Nauczyciel — zwolniony do rezerwy Ignacy Romaniuk, uczył się w szk. prowadzonej w kompanii¹⁵⁰.

Świridy (par. brańska) — Szk. gram. Początkowo ruchoma, później mieściła się w wynajętym domu. Otwarta w listopadzie 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 22 dzieci (w tym 4 katolików), w 1885/86 — 20 chł., w 1906 r. — 22 chł. i 5 dziew. Nauczyciel — mieszczanin Aleksander Dombrowski, mający ukończoną szk. ludową w Brańsku¹⁵¹.

Teremiski (par. białowieska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta 17 października 1890 r. W r. szk. 1900/1 uczyło się 25 dzieci¹⁵².

¹⁴⁴ LEV, 1885, nr 5, s. 40; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

¹⁴⁵ G. Sosna, D. Fionik, *Dzieje...*, s. 137.

¹⁴⁶ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 358; G. Sosna, D. Fionik, *Orla...*, s. 49-50.

¹⁴⁷ LEV, 1885, nr 18-19, s. 186; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

¹⁴⁸ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 45, s. 402.

¹⁴⁹ LEV, 1886, nr 43, s. 424.

¹⁵⁰ LEV, 1885, nr 5, s. 40; 1887, nr 44, s. 391.

¹⁵¹ LEV, 1885, nr 21, s. 210; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1997, nr 7, s. 140.

¹⁵² Archiwum Parafii Prawosławnej w Białowieży.

Topczykały (par. orlańska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 17 chł. i 9 dziew., w 1885/86 — 21 chł. i 4 dziew., w 1886/87 — 21 chł. i 7 dziew., w 1900 r. — 29 dzieci. Nauczyciele — proboszcz i chłop Ignacy Odyniec, mający ukończoną szk. ludową w Orli. Wynagrodzenie — 28 rubli. Przed 1908 r. szk. otrzymała status ludowej¹⁵³.

Topilec (par. topilecka) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 3 lutego 1884 r. W pierwszym roku uczyło się 11 chł., w r. szk. 1885/86 — 28 chł. i 2 dziew., w 1886/87 — 20 chł., w 1906 r. — 33 chł. i 24 dziew. Nauczyciele — proboszcz i absolwent seminarium duchownego w Ustiu (gubernia nowogrodzka) Mikołaj Anasijski, później zastąpiony przez chłopą mającego ukończoną szk. ludową. Wynagrodzenie — 30 rubli oraz wyżywienie i zakwaterowanie¹⁵⁴.

Topolany (par. potocka) — Ruchoma szk. gram., później cerk.-paraf. Otwarta 27 stycznia 1884 r. W pierwszym roku uczyło się 13 chł. (w tym 2 katolików) i 2 dziew., w r. szk. 1885/86 — 34 chł. i 3 dziew., w 1886/87 — 18 chł. i 4 dziew., w 1906 r. — 43 chł. i 22 dziew. Nauczyciel — chłop Michał Sielewoniuk, mający ukończoną szk. ludową w Potoce¹⁵⁵.

Toporki (par. orlańska) — Szk. cerk.-paraf. Otwarta w 1888 r. W 1900 r. uczyło 23 dzieci. Nauczyciel — Paweł Korcz¹⁵⁶.

Trywieża (par. łośnińska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w listopadzie 1886 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 13 chł. i 2 dziew.¹⁵⁷

Trześcianka (par. puchłowska) — Szk. gram. Otwarta w 1850 r. w Stawku, w 1864 r. przeniesiona do nowego budynku w samej Trześciance. W 1887 r. zreorganizowana i przemianowana na wzorcową (obrazcową), z czasem na seminarium cerkiewno-nauczycielskie. W r. szk. 1911/12 uczyło się 132 chł. i 11 dziew.¹⁵⁸

Turna Duża (par. siematycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 10 chł. i 9 dziew., w 1885/86 — 9 chł. i 14 dziew., w 1886/87 — 5 chł. i 6 dziew. Nauczyciel — podoficer rezerwy Michał Młynarczuk, uczył się w wojsku¹⁵⁹.

Turna Mała (par. siematycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 9 chł. i 4 dziew., w 1885/86 — 18 chł., w 1886/87 — 11 chł. i 3 dziew. Nauczyciel — chłop Piotr Drywulski, mający ukończoną szk. ludową w Siematyczach¹⁶⁰.

¹⁵³ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 41, s. 390; 1887, nr 41, s. 358; „Czasopis”, 1996, nr 12, s. 36; G. Sosna, D. Fionik, *Orla...*, s. 49-50.

¹⁵⁴ LEV, 1885, nr 3, s. 22; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 363.

¹⁵⁵ LEV, 1885, nr 3, s. 22; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1996, nr 6, s. 128.

¹⁵⁶ G. Sosna, D. Fionik, *Orla...*, s. 50.

¹⁵⁷ LEV, 1887, nr 44, s. 391.

¹⁵⁸ WPAKP, 1977, nr 3-4, s. 150-151; BZH, 1994, nr 2, s. 59; 1997, nr 8, s. 110-111, 115.

¹⁵⁹ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

¹⁶⁰ Tamże.

Tyniewiczze Duże (par. narewska) — Szk. gram., później 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w październiku 1885 r. Mieściła się w domu mieszczanina, nieodpłatnie. W r. szk. 1885/86 uczyło się 35 chł. i 8 dziew., w 1886/87 — 22 chł. i 6 dziew. Nauczyciele — proboszcz i mieszczanin — szeregowiec rezerwy mający ukończoną szk. powiatową. Wynagrodzenie — 28 rubli¹⁶¹.

Walily (par. gródecka) — 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta 15 lutego 1884 r. Posiadała własny, wygodny budynek. W pierwszym roku uczyło się 30 chł. i 1 dziew., w r. szk. 1885/86 — 21 chł., w 1886/87 — 43 chł., w 1906 r. — 35 chł. i 21 dziew. Nauczyciel — Iwan Fielopiuk, mający ukończoną szk. ludową w Gródku. Wynagrodzenie — 43 ruble oraz wyżywienie i zakwaterowanie¹⁶².

Waniewo (par. klejnicka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 10 chł. i 10 dziew., w 1906 r. — 9 chł. i 7 dziew.¹⁶³.

Waški (par. narewska) — Szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. Początkowo mieściła się w domu chłopa, nieodpłatnie, później w domu mieszczanina — za opłatą. W r. szk. 1884/85 uczyło się 20 chł. (w tym 1 katolik) i 2 dziew., w 1885/86 — 18 chł. i 2 dziew., w 1886/87 — 23 chł. i 2 dziew., w 1906 r. — 16 chł. i 9 dziew. Nauczyciele — proboszcz i Iwan Stasiewicz, mający ukończoną szk. miejską w Bielsku¹⁶⁴.

Widowo (par. bielska troicka) — Szk. cerk.-paraf. Działała już w 1891 r.¹⁶⁵

Witowo (par. starokornińska) — Ruchoma szk. gram., otwarta w październiku 1886 r. W r. szk. 1886/87 uczyło się 19 chł.¹⁶⁶

Wojszki (par. rybołowska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 20 chł. i 1 dziew., w 1885/86 — 24 chł. i 3 dziew., w 1886/87 — 25 chł. i 6 dziew. Nauczyciele — proboszcz i chłop Nikanor Moroz, mający ukończoną szk. ludową w Rybołach¹⁶⁷.

Wólka (par. drohiczyńska) — Szk. gram. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 9 dzieci (w tym 1 katolik). Nauczyciel — mieszczanin Iwan Stempelski, uczył się w byłej szk. powiatowej w Drohiczyźnie¹⁶⁸.

Wólka (par. orlańska) — Szk. cerk.-paraf. Otwarta w 1897 r. W 1900 r. uczyło się 7 dzieci. Nauczyciel — Daniel Michalczuk. W 1908 r. 12 dzieci uczył Jewdokim Rybaczuk¹⁶⁹.

¹⁶¹ LEV, 1886, nr 43, s. 428, 1887, nr 41, s. 358.

¹⁶² LEV, 1885, nr 3, s. 22; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 41, s. 363; BZH, 1996, nr 6, s. 118.

¹⁶³ LEV, 1887, nr 44, s. 390; BZH, 1997, nr 7, s. 134.

¹⁶⁴ LEV, 1885, nr 21, s. 210; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 391; BZH, 1997, nr 7, s. 134.

¹⁶⁵ G. Sosna, D. Fionik, *Dzieje...*, s. 184.

¹⁶⁶ LEV, 1887, nr 44, s. 391.

¹⁶⁷ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 390.

¹⁶⁸ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187.

¹⁶⁹ G. Sosna, D. Fionik, *Orla...*, s. 50; „Czasopis”, 1997, nr 4, s. 36.

Wólka (par. siemiatycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 11 dzieci. Nauczyciel — chłop Nikifor Jurczuk, mający ukończoną szk. ludową w Siemiatyczach¹⁷⁰.

Zabłocie (par. żerczycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1885 r. Uczyło się 11 chł. Nauczyciel — były diaczek. W r. szk. 1886/87 szk. zamknięto¹⁷¹.

Zajęczniki (par. drohiczynska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 13 chł. (w tym 2 katolików) i 1 dziewcz., w 1885/86 — 9 chł. i 1 dziewcz. Nauczyciele — proboszcz i chłop Demian Gumieniak, mający ukończoną szk. ludową w Siemiatyczach. W r. szk. 1886/87 szkołę zamknięto¹⁷².

Zalesie (par. żerczycka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1885 r. W r. szk. 1885/86 uczyło się 14 chł., w 1886/87 — 11 chł. Nauczyciele — proboszcz i mieszczanin uczący w szk. ludowej¹⁷³.

Zawyki (par. suraska) — Ruchoma 1 kl. szk. cerk.-paraf. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 20 chł. (w tym 12 katolików) i 4 dziewcz., w 1885/86 — tyle samo, w 1886/87 — 15 chł. i 4 dziewcz., w 1906 r. — 10 chł. i 17 dziewcz. Nauczyciele — proboszcz i chłop Siemion Nikołajuk, mający ukończoną szk. ludową w Puchłach. Wynagrodzenie — 21 rubli oraz wyżywienie i zakwaterowanie¹⁷⁴.

Zbucz (par. czyżeka) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w październiku 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 18 chł., w 1885/86 — 15 chł. i 6 dziewcz., w 1886/87 — 15 chł. i 10 dziewcz. Nauczyciele — kler parafialny i szeregowiec rezerwy Stefan Telentiuk, mający ukończoną szk. wiejską w Czyżach¹⁷⁵.

Złotniki (par. suraska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta 24 lipca 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 15 chł. (w tym 3 katolików) i 5 dziewcz., w 1885/86 — 2 chł. i 5 dziewcz. Nauczyciel — chłop Dymitr Jakoniuk, mający ukończoną szk. ludową w Puchłach. W r. szk. 1886/87 szk. zamknięto¹⁷⁶.

Zubki (par. mostowlańska) — Ruchoma szk. gram. Otwarta w styczniu 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 12 dzieci, w 1885/86 — 15 chł. Nauczyciele — proboszcz i starszy podoficer Dymitr Supran, uczył się w szk. ludowej w Mostach¹⁷⁷.

Zubowo (par. pasynkowska) — Ruchoma szk. gram., od 1899 r. cerk.-paraf. Otwarta w listopadzie 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 31 chł. i 2 dziewcz., w 1885/86 — 33 chł. i 2 dziewcz., w 1886/87 — 31 chł. i 7 dziewcz.

¹⁷⁰ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187.

¹⁷¹ LEV, 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 45, s. 402.

¹⁷² LEV, 1885, nr 18-19, s. 187; 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 45, s. 402.

¹⁷³ LEV, 1886, nr 43, s. 429; 1887, nr 44, s. 391.

¹⁷⁴ LEV, 1885, nr 3, s. 22; 1886, nr 41, s. 389; 1887, nr 41, s. 363; BZH, 1996, nr 6, s. 120.

¹⁷⁵ LEV, 1885, nr 5, s. 39; 1886, nr 43, s. 428; 1887, nr 44, s. 391.

¹⁷⁶ LEV, 1885, nr 3, s. 22; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 45, s. 402.

¹⁷⁷ LEV, 1885, nr 20, s. 202; 1886, nr 43, s. 424.

Nauczyciel — chłop Trofim Prokopiuk, uczył się w szk. ludowej w Pa-synkach¹⁷⁸.

Żerczyce (par. żerczycka) — Ruchoma szk. cerk.-paraf. Otwarta w 1884 r. W r. szk. 1884/85 uczyło się 18 dzieci. Nauczyciel — syn szeregowca Fiodor Gipart, mający ukończoną szk. ludową w Zwodach¹⁷⁹.

Nowe szkoły gramoty i cerkiewno-parafialne powstawały także w począt-ku XX wieku. W 1900 r. otwarto szk. gram. w **Sakach** (par. dubicka). Uczęsz-czało do niej 10 chł. i 4 dziew., w 1906 r. — 7 chł. i 5 dziew.¹⁸⁰ W 1900 r. zaczęła funkcjonować 1 kl. szk. cerk.-paraf. w **Szudziałowie** (par. szudzia-łowska). Posiadała ona własny budynek. Naukę pobierało w niej po kilkunastu uczniów. Wszyscy byli wyznania prawosławnego. Kler katolicki zabraniał rodzicom-katolikom posyłania do niej na naukę swoich dzieci¹⁸¹. W 1901 r. otwarto szk. gram. w **Czyżach** (par. czyżecka). Wkrótce przemianowano ją na szk. cerk.-paraf. W 1903 r. uczyło się 42 dziew., w 1908 r. — 33 dziew.¹⁸² W 1904 r. powstała szk. gram. w **Koszelach** (par. orlańska)¹⁸³.

W 1906 r. funkcjonowały, poza już wymienionymi, szkoły w następują-cych miejscowościach: **Borzymy** (szk. gram.; 8 chł. i 4 dziew.), **Chilmony** (szk. cerk.-paraf.; 26 chł. i 18 dziew.), **Ciasne** (szk. gram.; 13 chł. i 8 dziew.), **Czartajew** (szk. gram.; 14 chł. i 5 dziew.), **Czerewki** (szk. cerk.-paraf.; 19 chł. i 20 dziew.), **Dąbrowa Białostocka** (1 kl. szk. cerk.-paraf.; 75 chł. i 46 dziew.), **Dubaśno** (szk. cerk.-paraf.; 22 chł. i 7 dziew.), **Dzierniakowo** (szk. cerk.-paraf.; 19 chł. i 7 dziew.), **Gnieciuki** (szk. cerk.-paraf.); 26 chł. i 6 dziew.), **Gredele** (szk. cerk.-paraf.; 20 chł. i 5 dziew.), **Gródek** (szk. cerk.-paraf.; 86 chł. i 34 dziew.), **Harasimowicze** (szk. cerk.-paraf.; 12 chł. i 18 dziew.), **Hornowo** (szk. gram.; 18 chł. i 10 dziew.), **Hryniewicze Duże** (szk. gram.; 16 chł. i 9 dziew.), **Jaszczolty** (szk. gram.; 16 chł. i 6 dziew.), **Józefowo** (szk. cerk.-paraf.; 9 chł. i 2 dziew.), **Jurowlany** (szk. cerk.-paraf.; 22 chł. i 16 dziew.), **Kamionka** (szk. gram.; 24 chł. i 7 dziew.), **Kobyła** (szk. gram.; 9 chł. i 4 dziew.), **Koce-Basie** (szk. gram.; 10 chł. i 6 dziew.), **Koce-Borowe** (szk. gram.; 15 chł. i 5 dziew.), **Koce-Schaby** (szk. gram.; 10 chł. i 5 dziew.), **Koski-Wypychy** (szk. gram.; 10 chł. i 3 dziew.), **Kowalowce** (szk. gram.; 15 chł. i 7 dziew.), **Kozińce** (szk. cerk.-paraf.; 17 chł. i 11 dziew.), **Kropiwno** (szk. cerk.-paraf.; 14 chł. i 11 dziew.), **Krupice** (szk. gram.; 16 chł. i 12 dziew.), **Kruzy** (szk. gram.; 5 chł. i 3 dziew.), **Krypno** (szk. cerk.-paraf.; 30 chł. i 20 dziew.), **Kuriany** (szk. cerk.-paraf.; 12 chł. i 9 dziew.), **Leszczka** (szk. gram.; 20 chł. i 8 dziew.), **Lempice** (szk. gram.; 9 chł. i 4

¹⁷⁸ LEV, 1885, nr 21, s. 209; 1886, nr 43, s. 427; 1887, nr 44, s. 390; WPAKP, 1978, nr 1-2, s. 58.

¹⁷⁹ LEV, 1885, nr 18-19, s. 187.

¹⁸⁰ WPAKP, 1989, nr 1, s. 65; BZH, 1997, nr 7, s. 134.

¹⁸¹ „Przegląd Prawosławny”, 1993, nr 2, s. 27.

¹⁸² WPAKP, 1981, nr 3, s. 85.

¹⁸³ „Czasopis”, 1996, nr 11, s. 36.

dziew.), **Łopuchówka** (szk. gram.; 7 chł. i 9 dziew.), **Łubniki** (szk. gram.; 13 chł. i 3 dziew.), **Michalowo** (szk. cerk.-paraf.; 39 chł. i 17 dziew.), **Miodusy-Dworaki** (szk. gram.; 9 chł. i 5 dziew.), **Miodusy-Junochy** (szk. gram.; 7 chł. i 3 dziew.), **Moczydły-Dubiny** (szk. gram.; 7 chł. i 4 dziew.), **Nalogi** (szk. gram.; 15 chł. i 5 dziew.), **Niezbudka** (szk. cerk.-paraf.; 39 chł. i 16 dziew.), **Nowosiółki** (szk. cerk.-paraf.; 18 chł. i 11 dziew.), **Ogrodniki k. Białegostoku** (szk. gram.; 17 chł. i 14 dziew.), **Olszanka** (szk. gram.; 15 chł. i 4 dziew.), **Osnówka** (szk. gram.; 10 chł. i 5 dziew.), **Oziably** (szk. gram.; 24 chł. i 4 dziew.), **Pasynki** (szk. gram.; 11 chł. i 3 dziew.), **Pelch** (szk. gram.; 12 chł. i 5 dziew.), **Perlejewo** (szk. gram. 10 chł. i 3 dziew.), **Pieszczaniki** (szk. cerk.-paraf.; 19 chł. i 8 dziew.), **Porosły** (szk. cerk.-paraf.; 27 chł. i 6 dziew.), **Radziszewo-Króle** (szk. gram.; 15 chł. i 6 dziew.), **Radziszewo-Sieńczuch** (szk. gram.; 10 chł. i 5 dziew.), **Ruszczyany** (szk. cerk.-paraf.; 12 chł. i 8 dziew.), **Sanniki** (szk. gram.; 11 chł. i 5 dziew.), **Sieński** (szk. gram.; 11 chł. i 3 dziew.), **Śluczanka** (szk. cerk.-paraf.; 17 chł. i 2 dziew.), **Sobolewo** (szk. gram.; 9 chł. i 8 dziew.), **Starosielce** (szk. cerk.-paraf.; 16 chł. i 5 dziew.), **Supraśl** (szk. cerk.-paraf.; 137 chł. i 115 dziew.), **Sycze** (szk. gram.; 11 chł. i 3 dziew.), **Szuszalewo** (szk. gram.; 6 chł. i 4 dziew.), **Trzaski** (szk. gram.; 8 chł. i 4 dziew.), **Twarogi Lackie** (szk. gram.; 12 chł. i 6 dziew.), **Tworowice** (szk. gram.; 10 chł.), **Walki** (szk. gram.; 7 chł. i 3 dziew.), **Wojtkowice Stare** (szk. gram.; 10 chł. i 5 dziew.), **Zabłocie** (szk. gram.; 11 chł. i 3 dziew.), **Zaczerlany** (szk. cerk.-paraf.; 25 chł. i 14 dziew.), **Zaluki** (szk. cerk.-paraf.; 22 chł. i 3 dziew.), **Zwierki** (szk. cerk.-paraf.; 21 chł. i 10 dziew.), **Żale** (szk. gram.; 10 chł. i 4 dziew.), **Żółtki** (szk. cerk.-paraf.; 15 chł. i 9 dziew.), **Żuki** (szk. cerk.-paraf.; 11 chł. i 6 dziew.)¹⁸⁴.

Proces tworzenia nowych szkół praktycznie trwał niemal do wybuchu I wojny światowej. W tym samym czasie wiele z już działających upadało bądź były zamieniane na szkoły ludowe.

Змест

Царкоўнае школьніцтва на рускіх землях мела багатую традыцыю. Служыла яно перш за ўсё беднаму насельніцтву. Яго развіццё спынілася ў выніку пашырэння прыгоннай сістэмы. Толькі пасля адмены прыгонніцтва наступіла аднаўленне гэтага тыпу школьніцтва. На Беласточчыне у II палове XIX ст. ўзнікла надта шчыльная сетка царкоўных школ. Пачынальнікамі ў галіне арганізацыі асветы для народу на гэтай тэрыторыі былі свяшчэннікі Пухлаўскага прыхода Рыгор і Флор Сасноўскія.

¹⁸⁴ BZH, 1996, nr 6, s. 110, 112, 117-120, 124-125, 127-128; 1997, nr 7, s. 133, 135-136, 143-146, 148-149, 152-155.